

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Грицун Ольга

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
юридичного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

Микулець Віталій

*кандидат юридичних наук, доцент,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків проблема відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, є однією з найсерйозніших загроз економічній безпеці держав. Для України питання створення ефективної системи протидії відмиванню коштів (Anti-Money Laundering – AML) [1] набуло особливого значення у зв'язку з реалізацією курсу на європейську інтеграцію та набуттям статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу. У цьому контексті гармонізація національного законодавства з правовими нормами ЄС є ключовою умовою для підвищення довіри міжнародних партнерів і забезпечення стабільності фінансової системи держави. Проблеми протидії відмиванню капіталу та грошей в умовах активізації міжнародних економічних відносин розкрито в працях таких українських учених, як Коваленко В. В. [3], Флейчук М. І. [4], Глущенко О. О., Семененко І. Б., Слав'юк Р. А. [5], Кулініч О. [6], Венгерська Н. С., Удодова Я. В. [15].

Нормативну базу ЄС у сфері AML формують насамперед директиви, що визначають правові засади запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму [2]. Значний вплив мають: Четверта Директива ЄС 2015/849, яка запровадила ризик-орієнтований підхід до фінансового моніторингу та вимоги до ідентифікації кінцевих бенефіціарних власників; П'ята Директива ЄС 2018/843, яка посилила прозорість операцій з віртуальними активами та розширила коло суб'єктів фінансового моніторингу; Шоста Директива ЄС 2018/1673, яка уточнила склад злочинів, пов'язаних із відмиванням коштів, та посилила кримінальну відповідальність за їх вчинення [8]. Крім того, вагоме значення

мають Рекомендації FATF, що слугують глобальним стандартом у сфері протидії відмиванню коштів. Країни-члени та партнери ЄС зобов'язані імплементувати ці положення у своє законодавство [11].

Поняття «відмивання» (англ. money laundering) історично пов'язують із одним із ранніх і найвідоміших способів легалізації злочинних доходів. У період заборони алкоголю в США (1920–1930-ті роки) організовані злочинні угруповання, які отримували значні прибутки від незаконної торгівлі спиртними напоями, використовували комерційні підприємства — зокрема пральні — як прикриття для легалізації цих надходжень. Офіційну бухгалтерію таких закладів фальсифікували, відображаючи конвертовані злочинні доходи як прибуток від нібито законної діяльності, тобто «відмивали» гроші через мережу підконтрольних пралень. Хоча конкретні історичні деталі інтерпретуються по-різному й часто подаються як популярна легенда, цей образ став усталеним метафоричним поясненням суті процесу: перетворення незаконних коштів на, здавалося б, законні доходи [17].

Наприкінці 1960-х років XX століття сформувався новий напрям у межах неоінституціоналізму, орієнтований на дослідження злочинності як економічного явища — економічну теорію злочинності (economics of crime). Окремим її розділом стала економічна теорія організованої злочинності (economics of organized crime), яка зосереджує увагу на механізмах функціонування злочинних структур як економічних агентів. Системний аналіз наукових досліджень у цьому напрямі свідчить, що організована злочинність проявляється переважно як економічний феномен, сутність якого полягає в організації нелегальної господарської діяльності з залученням професіоналів фінансового сектору та представників окремих нефінансових галузей. При цьому ключовим фактором ефективності таких структур є здатність оптимізувати доходи й ризики, використовуючи інституційні прогалини та правові лазівки у національних і міжнародних економічних системах. Водночас підхід неоінституціоналізму дозволяє розглядати організовану злочинність не лише як соціальне або кримінальне явище, а й як складний інституційний механізм, взаємодія якого з легальною економікою визначає масштаб і характер її впливу на суспільство та державні фінанси [6]. Поняття «відмивання коштів» Директивою Європейського Парламенту та Ради «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансуванню тероризму» від 26 жовтня 2005 р. (2005/60/ЄС) визначено, як учинення умисно таких дій:

– обмін або передача власності, якщо відомо, що така власність з'явилася внаслідок кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності,

для приховування або маскуванню незаконного походження власності чи сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність і прагне ухилитися від юридичних наслідків своїх дій;

– приховування або маскуванню справжньої природи, джерела, місцезнаходження, розміщення, руху, прав щодо власності чи прав на власність, якщо відомо, що така власність з'явилася внаслідок кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності;

– придбання, володіння або використання власності, якщо на момент отримання було відомо, що подібна власність з'явилася внаслідок кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності;

– участь у будь-яких діях, об'єднання для здійснення, спроби здійснення і надання допомоги, співучасть, сприяння і консультування здійснення будь-яких дій, зазначених у попередніх підпунктах [7].

Дії, за допомогою яких брудні кошти «відмиваються» або «очищуються», можуть сильно відрізнятися залежно від ситуації, але відмивання грошей зазвичай передбачає такі кроки [8]: 1) розміщення: кошти вносяться до фінансової системи; 2) розшарування: кримінальні фонди відокремлюються від джерела зазвичай через серію трансакцій, які можуть включати реальні або підроблені покупки та продаж товарів та майна, інвестиційні інструменти або прості міжнародні банківські перекази; 3) інтеграція: чисті фонди входять до законної економіки та «реінвестовані» різними способами, наприклад шляхом придбання нерухомості та інших інвестиційних коштів.

Україна поступово адаптує національне законодавство до вимог ЄС. Основним нормативним актом у цій сфері є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (2020 р.) [16], який запровадив ризик-орієнтований підхід, удосконалив процедури фінансового моніторингу та встановив вимоги до розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Ключову роль у системі AML відіграють: Державна служба фінансового моніторингу України, яка координує діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу та забезпечує обмін фінансовою інформацією з міжнародними партнерами; Національний банк України, що регулює діяльність фінансових установ і здійснює нагляд за дотриманням ними вимог AML; інші органи (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, правоохоронні органи, прокуратура), які реалізують заходи фінансового контролю та притягнення до відповідальності.

Попри значний прогрес, процес адаптації українського законодавства до стандартів ЄС супроводжується низкою проблем: недостатня інституційна спроможність та обмежені ресурси органів фінансового

моніторингу; прогалини у правовому регулюванні окремих категорій суб'єктів фінансових послуг; низький рівень координації між правоохоронними органами та органами фінансового моніторингу; обмежений доступ до міжнародних баз даних та інструментів обміну інформацією. Ці чинники знижують ефективність виявлення та переслідування злочинів, пов'язаних із відмиванням коштів, та перешкоджають інтеграції України до єдиного європейського фінансового простору.

Для забезпечення відповідності системи протидії відмиванню коштів європейським стандартам доцільно: завершити імплементацію положень Директив ЄС у національне законодавство; посилити інституційну спроможність органів фінансового моніторингу шляхом цифровізації процесів, підвищення кваліфікації кадрів і розширення технічних ресурсів; налагодити ефективний обмін інформацією між національними та іноземними компетентними органами; запровадити сучасні механізми ризик-менеджменту, зокрема автоматизовані системи виявлення підозрілих фінансових операцій. Успішна реалізація цих заходів сприятиме підвищенню довіри міжнародних фінансових партнерів, зміцненню стійкості національної фінансової системи та виконанню Україною зобов'язань у рамках європейської інтеграції.

Отже, протидія відмиванню коштів є однією з ключових складових євроінтеграційного курсу України. Гармонізація національного законодавства із правом ЄС у сфері AML має стратегічне значення для забезпечення прозорості фінансових операцій, запобігання криміналізації економіки та інтеграції України до європейського економічного простору. Подальше вдосконалення правових і інституційних механізмів у цій сфері є необхідною передумовою для досягнення високих стандартів фінансової безпеки, що відповідають вимогам ЄС та міжнародним практикам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Basel AML Index 2018. Report. URL: https://index.baselgovernance.org/sites/collective.localhost/files/amlindex/basel_aml_index_10_09_2018.pdf.
2. IMF and the Fight Against Money Laundering and the Financing of Terrorism. 2018. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/16/31/Fight-Against-Money-Laundering-the-Financing-of-Terrorism>.
3. Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 110 с.

4. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації. Львів: Ахілл, 2008.
5. Глушенко О.О., Семененко І.Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія; за ред. Р.А. Слав'юка. Київ: УБС НБУ, 2014. 386 с.
6. Кулінич О. Боротьба з відмиванням грошей: міжнародний досвід. Зб. наук. праць; за ред. В.Є. Новицького. К.: ICEMB НАН України, 2005. Вип. 47. С. 96–105.
7. Директива Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з [...] від 26.10.2005 № 2005/60/ЄС. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_774.
8. Pulling fraud out of the shadows Global Economic Crime and Fraud Survey 2018. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf>.
9. Відмивання грошей: Україна чистіша, ніж більшість Європи? URL: <https://uatribune.com/vidmyvannyahroshey-ukrayina-chystishe-nizh-bil%CA%B9shist%CA%B9-yevropy/>.
10. ЄС посилив Правила регулювання протидії відмиванню грошей. URL: <http://ur-ua.com/76-yes-posilivpravila-regulyuvannya-protidyi-vdmivannyu-groshey.html>.
11. Capital Flight from Developing Countries: Top 20 Losers. URL: http://static.guim.co.uk/sys-images/Observer/Pix/pictures/2012/07/22/gu_wealth-offshore-02.jpg.
12. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013. Global Financial Integrity. URL: <http://www.gfintegrity.org/report/illicit-financial-flows-fromdeveloping-countries-2004–2013>.
13. Заходи щодо боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму Україна. Звіт за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки. Грудень 2017. URL: http://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2018/03/zvit_ukr.pdf.
14. Global Economic Crime and Fraud Survey 2018: Ukrainian findings Pulling fraud out of the shadows. URL: <https://www.pwc.com/ua/en/survey/2018/pwc-gecs-2018-eng.pdf>.
15. Venherska N. S., Udodova Y. V., Kutsenko V. I. Features of combating money laundering: International and National level. *Economy and Society*. 2018. № 19. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-7> (дата звернення: 09.09.2025).
16. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX; станом на 9 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 09.09.2025).
17. The History Of Money Laundering - KYC Chain. KYC Chain. URL: <https://kyc-chain.com/the-history-of-money-laundering/> (дата звернення: 09.09.2025).